

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дсн Румяна Иванова Стоилова

за участието на доц. дсн Румяна Русева Желева в конкурс

за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.1.

Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на неравенствата и устойчивото развитие. Роля на Европейския съюз за намаляване на социално-икономическите неравенства)

за нуждите на секция „Стратификация, неравенства и мобилност“ при ИФС-БАН

С решение на научното жури (Протокол № 1/5.03.2024) по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на неравенствата и устойчивото развитие. Роля на Европейския съюз за намаляване на социално-икономическите неравенства), обявен в ДВ, бр. 104/15.12.2023 за нуждите на секция „Стратификация, неравенства и мобилност“ при ИФС-БАН, съм определен да напиша становище за участниците в конкурса. Съгласно Чл. 46, ал. (2) от Правилника на ИФС за приложение на ЗРАСРБ следвам следната структура на становището:

1. Общо описание на представените материали: В конкурса за професор доц. дсн Румяна Русева Желева е единствен кандидат. Редовността на документите е проверена от техническа комисия, определена със Заповед на Директора на ИФС-БАН № РД—09-49/21.02.2024. Кандидатката притежава диплома за доктор на науките № 001590/05.12.2023, удостоверение за доцент № 000544/29.01.2014, има повече от 7 години стаж по специалността в БАН, и кандидатства в конкурса със следните научни трудове: хабилитационен труд – публикувана монография: Желева, Р. (2024). *Измерения на интеграцията в ЕС*. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“ и публикувана книга на базата на защитен дисертационен труд за научната степен „доктор на науките“: Желева, Р. (2024). *Условията на устойчивото развитие*. Издателство „Информа принт“ – Бургас, ISBN: 978-619-7725-15-5 . В допълнение са представени 17 статии, студии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове, които не повтарят публикациите. Посочени и описани са цитирания в научни издания, които ѝ носят изискуемия брой точки по таблицата за минималните изисквания на НАЦИД и на

ИФС-БАН . От представените за сравнение таблици на НАЦИД за „доктор на науките“ и за „доцент“ се вижда, че публикациите, с които доц. Желева кандидатства за акад. длъжност „професор“, са различни от публикациите, които са били представени за „доктор на науките“, а също и от публикациите, с които е кандидатствано за акад. длъжност „доцент“.

Кандидатката отговаря напълно на изискванията на Чл. 3, ал. (3) от ЗРАСРБ и на това основание трудовете, с които кандидатства в конкурса, могат да бъдат оценявани по същество от научното жури, избрано за конкурса.

2. Обща характеристика на научната дейност на кандидата: Профилът на доц. Желева е с изследователска насоченост – в двете под-разновидности - научно теоретична и научно-приложна. Значима е обаче и нейната експертна и консултантска работа през годините в сътрудничество със синдикалната организации „Подкрепа“, с Агенция за социално подпомагане, с Института за Балкански изследвания, с Министерство на труда и социалната политика. Богата и на високо ниво е международната научна и експертна дейност на доц Желева. Цялата палитра от дейности, публикации дават основание да заключим, че доц. Желева е учен с доказан авторитет и експертиза.

3. Учебна дейност на кандидата: Доц. Желева ръководи в момента двама докторанти. Техните дисертационни изследвания са тясно свързани както с нейния изследователския профил, така и с предметната насоченост на секция „Стратификация, неравенства и мобилност“. Доц. Желева е била рецензент на магистърска теза, на постдокторски проектни предложения, докторски дисертации и на дипломанти от СУ, ЮЗУ; водила е курс в ЦО на БАН на тема „Външната политика на ЕС пред нови предизвикателства“. В професионалната биография на доц Желева се съдържа информация за ръководените от нея многобройни международни проекти, включително по програмата Еразъм за академичен обмен на докторанти и млади учени от страни като Киргизтан и Узбекистан.

4. Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата в публикациите, с които кандидатства за акад. длъжност „професор“:

Монографичният труд: Желева, Р. (2024). *Измерения на интеграцията в ЕС*. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. София. ISBN 978-619-245-392-3 (print) ISBN 978-619-245-393-0 (e-book) (203 стр.) показва задълбоченият интерес на авторката в продължение на близо 20 години. Монографията е ценна с познаването и доразвиването от авторката на ключови концепции, на настоящите тенденции и с

очертването на перспективите на Европейската интеграция. Доц. Желева има дългогодишен изследователски фокус върху Западните Балкани и трудния, неравномерен и противоречив процес на тяхното европейско присъединяване. Понастоящем сред тях има както страни членки на ЕС, така и страни, които все още не са официално интегрирани. Паралелно с изследователския интерес към Западните Балкани критичният поглед на авторката е насочен върху проблематизирането на степента на европеизация на българското общество. Чрез двойствения ракурс – Западни Балкани – България, се очертават не само териториалните граници на Европейския съюз, но и социо-културните параметри на тази уникална общност от граждани на различни европейски страни, сплотявани в различна степен от споделянето на общи ценности и от ангажимента за придържането към общовалидни правила. Разбирането за необходимостта от отстояване на тезата за европейската интеграция като културно обединение на общност със споделени ценности и правила е ключово за стабилността и развитието на Европейския съюз, за възможността за разширяване и интегриране на нови страни-членки.

Принос на авторката е добре обоснования социологически характер на изследването на процесите на европейска интеграция и на паралелно протичащите противоположно насочени тенденции на дезинтеграция. Предпоставките за постигането до висока общностна интеграция, която залага на многообразието и зачита индивидуалните избори, която е способна да включва многообразието на личностните изяви в различни сфери на живот е сред основните теми на социологията на Емил Дюркем. Интеграцията е сред основните понятия, които още като студенти сме научили от нашите учители по социология (Г.Фотев, „Социологическите теории на Дюркем, Парето, Макс Вебер”, 1979) и сме развивали в своите собствени изследвания по-късно (Р.Стоилова “Неравенства и общностна интеграция”, 2001). Предпоставката за постигането на именно този тип интеграция, която изразява същността на европейската интеграция, е формирането на базисен ценностен консенсус сред гражданите на страните членки. Именно чрез този базисен консенсус гражданите се свързват в обществения контекст.

Комплексността на авторското изследване на европейската интеграция, провеждано от доц. Желева през годините, е кристализирало в монографията от 2024 година по един добре структуриран и убедителен начин. В нея тя въвежда и друго понятие, следвайки разграничението на Дейвид Локууд от 1964г. между системна и социална интеграция, с което задълбочава социологическия характер на разглежданата

от нея тема. Системната интеграция като изразяваща процеса на изграждане и развитие на европейските институции и социалната интеграция, изразяваща се в разбирането и подкрепата на европейските граждани на тези институции, идентифицирането с тях и откриването на смисъла от тяхното функциониране. Разминаването между системна и социална интеграция е изключително значим проблем, който вероятно ще бъде демонстриран неприятно в участието и вота за предстоящите избори за Европейски парламент.

В разглежданата монографията доц Желева изследва приложението и на друго ключово социологическо понятие - това за диференциация. В монографията то е представено чрез позоваването на принципа на диференциация в управлението на вътрешно интегрирания Европейски съюз, който същевременно неизбежно се разширява , а с това и се диференцира както териториално , така и в социално и културно отношение. Уместно и актуално е поставен ключовият въпрос: За кои области на европейската политика диференциацията в Европейския съюз дава добри резултати и къде диференцията крие риска от дезинтеграция? Поставянето на конкретни въпроси и тяхното обговаряне с експертна позиция , а това означава с прилагането на социологически дефинирани и операционализирани понятия, има важно значение за издигането на публичния дебат за Европейския съюз, който често е загубен в националните текущи противопоставяния. Вместо експертен дебат често се повтарят тези, които звучат „кухо” или неясно и не успяват да информират гражданите за смисъла на протичащите интеграционни процеси , нито за решенията на рисковете от дезинтеграция, за необходимостта от диференциация в управлението на Европейския съюз.

Доц. Желева изследва в своите статии, предложени за оценка , ролята в процесите на интеграция и диференциация на социалните неравенства, на дисбалансите в икономическото развитие на страните членки, на социално-демографските, образователните и регионалните неравенства в България като видимо изостава за 17те години в ЕС. Тук ще отбележа изследователският фокус върху значението на формите на обучение, включително и на дуалното обучение за по-бързото и успешно интегриране на младите хора към пазара на труда. В тази насока тя успешно си сътрудничи с немските изследователи и експерти, които имат богат опит и успешно прилагат дуалното обучение и в третата степен на висшето образование. Публикациите с участието на доц.Желева за селските райони, насочват към необходимостта от политики за подкрепа в посока на преодоляване на бедността и социалната

изключеност включително чрез идентифициране на потенциала за местно развитие. Тези публикации показват умението на доц. Желева да разработва темите на европейската интеграция както на теоретично, така и на конкретно-приложно равнище. Тези публикации показват постигането на видими резултати от провежданите политики и от положителното влияние на европейската интеграция за развитието на българското общество.

Доц. Желева включва в своя концептуален модел на изследване на Европейската интеграция мобилността като значим социален механизъм. Чрез пространствената мобилност се разширяват образователните, трудовите, познавателните възможности на европейските граждани, развива се социалния, културния и символен капитал по Пиер Бурдийо. Мобилността е основно постижение за европейските граждани, но и поражда рискове като изтичането на мозъци и на работна сила от по-ниско доходните към по-високо доходните страни в Европейския Съюз. Авторската теза е, че преодоляването на социално-икономическите неравенства и управлението на миграцията са ключови социални механизми за успешното функциониране на европейската интеграция. Ключова е тезата за миграцията като модусът, чрез който се случва европейската интеграция на индивидуално ниво или чрез термина, въведен от Стефан Мау интеграцията като случваща се „отдолу нагоре“.

5. При колективни публикации – определяне на приноса на кандидата.

Измежду представените за участие в конкурса публикации колективни са две: Желева, Р., Драганова, М. (2013) „От Европа към европейците и отвъд: изследване на европейската идентичност чрез биографични методи“, *Социологически проблеми*, 1 – 2; и: Draganova, M., Jeleva, R., Pickard, D. and S. Karakusheva (2012). Farmers more and less Europeans. - In: Miller, R. & G. Day (Eds.). *The Evolution of European Identities: Biographical approaches*. Palgrave Macmillan. Липсва разделителен протокол за приноса на всеки един от авторите. В подобни случаи практиката е да се отчита равен принос на авторите. По-важното обстоятелство за настоящата рецензия е, че двете публикации показват широкото тематичното поле и развитието на доц. Желева през годините по посока на основните теми, които тя изследва през фокуса на европейската интеграция и идентичност. Особено ценно е нейното задълбочено познаване на приложението на биографичния метод в социологията. Биографичният метод е приложен и в цитираните публикации. Доц. Желева има принос със своите преводи на теоретични текстове в списание „Социологически проблеми“, включително посветени на биографичния метод, както и с интервюта с изтъкнати социолози – тук ще отбележа само интервюто с

проф. Рихард Мюнх от Университета в Бамберг.

6. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература. В автобиографичната справка са посочени 43 по-важни цитирания, а за представените за участие в конкурса публикации са посочени 12 цитирания, от които 4 са в световно известни бази данни и реномирани научни издателства. Тези цитирания показват добра видимост на представените от кандидатката публикации и съответстват на изискванията на НАЦИД и на БАН.

7. Критични бележки на рецензента по представените трудове, включително и по литературната осведоменост на кандидата.

За литературната осведоменост на доц. Желева единствено трябва да отбележа, че тя задълбочено познава теоретичните основания на изследваните теми, следи развитието на публикациите по темите и добросъвестно се позовава навсякъде, където това е необходимо.

Представените като „работни хипотези” в монографията *Измерения на интеграцията в ЕС, 2024*, представляват много повече насоки за изследвания на европейската интеграция, както самата доц. Желева пояснява под линия. Формулирани като хипотези предлагам да бъдат четени и разглеждани като насоки за теоретични и емпирични изследвания. Работни хипотези намирам за неточно наименование и дори за омаловажаващо техния действителен евристичен потенциал. Значението на формулираните насоки за изследване, както аз бих ги нарекла, се отнасят до същностно важните страни на социологическото изследване на Европейската интеграция. На практика тези съдържателни насоки очертават цяла, комплексна социологическа програма за изследване на Европейската интеграция, разработена в публикациите на доц. Желева. Ето как бих накратко формулирала основните части на тази изследователска програма: Принципът на диференциацията и бъдещето на Европейската интеграция; Диференциацията и рисковете от дезинтеграция; Интеграцията на индивидуално ниво; Мобилността като механизъм за социална интеграция, Европейска идентичност и националните идентичности. По всички тези значими за европейската интеграция теми доц. Желева е предложила публикации за участие в конкурса.

8. Лични впечатления на рецензента за кандидата и други данни, непосочени в предходните точки.

Познавам доц. Желева от постъпването ѝ в Института по социология през 2005

година. Тя притежава качеството задълбоченост и умението да събира в една важна тема разностранните си познавателни и експертни опитности. Познаването е началото, по-важното е близостта , която се основава на общия ни интерес към класическата и съвременна немска социология. Доц. Желева непрекъснато черпи опит и знание, представя по най-добрия начин българската социология в Германия. Тя има качества на водещ учен и способността да увеличи младите колеги, да работи с тях като им предава знанията си с ненатрапчив, спокоен и дружелюбен подход. Нейните публикации, проекти и експертни дейности обогатяват и представят по най-добрия начин Института по философия и социология пред външните аудитории и партньори.

В заключение: Доц. Желева е един от водещите учени в Института по философия и социология. Има отличен международен авторитет. Уважавана е в българската социологическа общност и участва с готовност в колективни сборници и конференции, организирани в България. Препоръчвам да бъде избрана за професор и да заеме акад. длъжност „професор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата в Института по философия и социология при БАН.

София

проф. дсн Румяна Стоилова

15.04.2024 г.